

Andrej Ivanuša

DOMINANTNA VALUTA

Vsaka kriza »denarja« izpostavi eno izmed valut kot vodilno ali dominantno valuto. Pri tem se ob zgodovinskem pregledu pokaže, da je taka valuta vedno vezana na vzpon in zaton imperija. Ali smo pred zatonom »ameriškega imperija«?

ATENSKA SOVA

Na Zemlji je bilo že pred Rimom kar nekaj imperijev. Vendar nobeden od njih ni temeljil na »denarju«, temveč na politični in celo samo na osebni moči določenega vladarja. Večinoma so bili tudi omejeni na manjše ozemlje, oziroma denarja v sodobnem pomenu besede tudi še ni bilo. Tako njihov vpliv ni segal daleč, kar pomeni na tisoče kilometrov v vse smeri neba. S tem niso imeli ne gospodarskega in ne trgovskega vpliva na druge dežele. Večinoma so jih drugje dojemali bolj kot legendarne in celo kot izmišljene. A ko so se pokazali prvi imperiji, so imeli velik vpliv na vseh področjih na svojo okolico. V vsakem takem zgodovinskem trenutku je obstajalo več različnih valut. Vedno je bila ena izmed njih dominantna, nekaj je bilo sekundarnih in s tem vsaj malo pomembnih, vse ostale pa niso veljale kaj dosti.

Prvi primer vodilne valute je bila srebrna drachma ali tetradrachma, imenovana še »atenska sova«, ki so jo izdale antične Atene okrog leta 500 pred našim štetjem. Njihov srebrnik je bil veljavno plačilno sredstvo tudi izven meja mestne državnice po vsem Peleponezu, a tudi širše po vsem vzhodnem Mediteranu in celo do Arabskega polotoka.

Slika 1 – prva »globalna« svetovna valuta – Atenska tetradrachma ali »atenska sova«

Glavni vzrok za to je bila modra odločitev, da država natančno določi pogoje za izdajo, težo in zlitino kovanca. Srebrnik je tehtal okrog 16,5 gramov. Po letu 430 pred našim štetjem je začel toniti, ker je popuščala moč Atenske države.

RIMSKI ZLATNIK AUREUS, BIZANTINSKI SOLIDUS IN ARABSKI DINAR

Vodilna valuta v obdobju od prvega stoletja pred našim štetjem do četrtega stoletja našega štetja, torej skupaj 500 let, je bil rimski zlatnik aureus. Od zatone atenske sove do vzpona rimskega aureusa so bile v obtoku različne valute, ki pa nobena ni dosegla moči dominantne valute. Saj tudi nobena izmed držav ni v celoti obvladovala svojega okolja.

Slika 2 – Rimski aureus se je skozi čas spreminjal. Motiv na njem je bil odvisen od trenutnega senatorja ali cesarja na oblasti. Na sliki je Hadrijanov aureus.

Ko se je začel vzpon imperija, se je krepila vloga aureusa. Njegova moč je rasla celih dvestopetdeset let, nato pa je prav toliko časa padala. Vzrok za padec je pojav inflacije v prvem stoletju našega štetja. Ta pa je bila posledica političnih nesoglasij in razprtij, torej je padec valute prišel tudi s padcem imperija. Zadnje obdobje so zaznamovali pogosti prevrati in puči, ki so jih enega za drugim izvajali močni vojaški poveljniki. Nihče se ni več ukvarjal z upravljanjem države, temveč so skrbeli za svoje koristi in kratkotrajno vladavino. Na vrhuncu je kovanec veljal mnogo več, kot je bila njegova zlata podlaga. Na koncu je padel še pod to magično mejo, ko je rimska država popolnoma razpadla. Takrat z njim niso več trgovali kot z denarjem, temveč je bil le še kovina - zlato.

Nekaj časa je »čast« reševalo Bizantinsko cesarstvo s svojo valuto imenovano solidus. Njegov vpliv je trajal do šestega stoletja. S propadom Bizanca, je propadel tudi solidus. Čeprav je bil v obtoku še vse do 12. stoletja.

Ob tem se je od 7. stoletja krepil še arabski dinar, ki je prevzel del moči solidusa. Vendar je prevelika poraba arabskega dvora načela njegovo vrednost in prispevala k njegovi devalvaciji. Valuta je »umrla« praktično hkrati s solidusom.

FIORINO, DUCATO, GULDEN IN REAL DE A OCHO

V 13. stoletju je na površje priplaval fiorino, valuta, ki jo je izdajala italijanska država Firenze. Vse dežele, ki so mejile na Mediteran, so ga hlastno iskale in menjavale. Lokalno valuto je bilo vedno mogoče zamenjati zanj. Držal je svojo vrednost, kar pa druge valute niso mogle. To je govorilo o trgovski in gospodarski moči vladarjev Firenc in s tem tudi dežele.

Slika 3 – Kraljevska lilija kot motiv na fiorinu iz Firenc.

Ko se je začel njihov zaton, so se pričele vzpenjati kot trgovska in pomorska sila Benetke. Njihov »zlati lev« ali dukat (ducat) je postal iskan namesto fiorina. Kot je rasel njihov vpliv in se širilo njihovo trgovsko ozemlje, se je z njim širil še dukat.

Naslednja pomorska velesila je v 17. in v 18. stoletju postala Nizozemska. S pogumnimi trgovci in pomorščaki se je razširil še gulden. Ob tem je potrebno omeniti, da se je pričel ob kovancih pojavljati papirnati denar. Ljudje so praktično sprejeli papir, čeprav vanj ni bilo

mogoče »ugrizniti« in se prepričati, če je res iz pravega zlata. Vendar je vladarska hiša vedno čvrsto stala za svojo valuto in ji s tem dajala ustrezno trdnost. Seveda pa je bila osnova prav mogočno trgovsko ladjevje, ki je z vsega sveta vozilo domov dragocene kovine, drage kamne, omamne dišave in začimbe.

Osnovo gospodarskega vzpona je torej predstavljalo mogočno trgovsko ladjevje. Z izumom ročične gredi in čelne žage gnane na veter, so se izredno znižali stroški za izdelavo ladij. Nizozemska je lahko trikrat hitreje gradila ladje, kot so jih lahko gusarji in viharji potopili. Ob tem je bila zelo pomembna židovska skupnost, ki je za obračun prispelih dragotin uporabljala nov način dvostavnega knjigovodstva. S tem je bilo mogoče lažje in hitreje kopičiti bogastvo ter ga evidentirati. Vse to je bil temelj za čvrsto valuto, ki so si je vsi želeli imeti v svojem mošnjičku.

Ko je Nizozemska zatonila kot pomorska država, je njeno zastavo prevzela Španija. Njen real de a ocho ali španski tolar (dolar) je s tem postal najbolj iskana valuta. Temeljal je na Kolumbovih potovanjih v Ameriko in na njegovih naslednikih, ki so domačine oropali zlata in drugih dragocenosti ter jih z velikanskim ladjevjem, armado, vozili nazaj v Španijo. To je šlo brez težav, dokler se jim ni na pot postavil britanski admiral Nelson s svojo zvito, gverilsko taktiko pomorskega bojevanja.

Slika 4 – Španci so se za kovanje svojega tolarja (real de a ocho) raje odločili za srebro kakor za zlato.

FUNT STERLING IN DOLAR

V začetku 19. stoletja so se bolj ali manj oblikovale sodobne, centralno organizirane države, ki so ustanovile svoje nacionalne centralne banke. Te so papirnate valute vezale na zlato osnovo in jim s tem dale določene trdne temelje. Večino tega so bile dejanske zlate rezerve shranjene v podzemnih trezorjih. Objavile so, da lahko vsakega prinositelja papirnatega bankovca poplačajo z ustrezno količino zlata.

Ta razvoj bančništva je bil zelo pogodu v devetnajstem stoletju na novo vzpenjajoči se velesili Veliki Britaniji. Na koncu so ustvarili imperij »v katerem sonce nikoli ne zaide«. Takšen imperij je podpirala nova dominantna svetovna valuta – funt. Njeno gospodarstvo je raslo na krilih industrijske revolucije. Postali so vodilni izvoznik vseh mogočih izdelkov, ob tem pa tudi največji uvoznik hrane in surovin. V obdobju med leti 1860 in do izbruha prve svetovne vojne leta 1914 je bilo okrog 60% vseh svetovnih transakcij opravljeno v funt šterlingih. Vse mednarodne pogodbe so bile v tej valuti. Zaton je prišel s svetovnimi vojnami, ki so evropske dežele dvakrat pustile v ruševinah. Ponovni vzpon pa ni bil več mogoč zaradi ogromnih stroškov obnove.

Slika 5 – Časovnica vodilnih valut od Rima do Združenih držav Amerike.

Združene države Amerike so se dolgo upirale sodelovanju v prvi svetovni vojni. Vendar je njihova vpletenost vanjo ponesla mlado državo na sam imperialni Olimp. Danes so prva država na svetu in ob tem delujejo na podoben način kot vsi imperiji v človeški zgodovini. Rasli so na krilih čezmorskih poslov, večnih inovacij in vedno novih izumov, predvsem na področju telekomunikacij in informacijske tehnologije. Dejanski vzpon je prišel po veliki krizi leta 1923. ZDA so se z ustrezno razvojno politiko hitreje pobrale iz nje, kakor druge države. Ob tem na svojem ozemlju med obema svetovnjima vojnoma niso bile prizadete. Njihovo gospodarstvo je raslo tudi na račun pomoči v vojnah porušenih državah.

Z dogovorom v Bretton Woodsu so določili fiksna tečajna razmerja med valutami, vendar predvsem med dolarjem na zlati podlagi in drugimi valutami. To je dolar popeljalo na vrh dominantnih valut v človeški zgodovini. »Zlata doba« imperija in dominantne valute je trajala vse do konca vietnamske vojne in do zgodnjih sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko so dolar odvezali od zlata podlage.

Tako so se začele pojavljati različne malce manj močne dominantne valute. Nemška marka in kasneje evropski euro sta delno prevzela to vlogo. Vendar smo priča še nedokončanemu procesu. Na obzorju je nov imperij in nova dominantna valuta.

LE KDO BO NASLEDNJI, JEN?

Na vzhodu velike celine raste nov imperij, Kitajska. Ali bo njena valuta postala nova vodilna na svetu? Kdaj bo to? Odgovor je preprost, da bo njena valuta slej ko prej vodilna, le čas je težko določiti. Težava je v tem, da ne moremo predvideti, kaj se bo v svetu zgodilo in katera sta tista točka in dogodek preobrata, ki bosta na površje postavila novo velesilo in novo vodilno valuto. A vsekakor se bo zgodilo!